

QO‘QON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTI
ILMIY XABARLARI
(2026-yil 2-son)

FILOLOGIYA
PHILOLOGY

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDA BOG‘LOVCHILARNING QIYOSIY
TAHLILI

<https://doi.org/10.70728/b.series.v08.i02.043>

Daniyeva Maysara Djamalovna
Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti
Ochilova Kamola Tulqinovna
Iqtisodiyot va pedagogika universiteti
Magistratura 2-bosqich talabasi
O‘zbekiston respublikasi, Qarshi shahri

Annotatsiya Maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi bog‘lovchilarning grammatik, semantik hamda funksional xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida bog‘lovchilarning gap tuzilishidagi o‘rni, sintaktik vazifalari va matn bog‘liqligini ta’minlashdagi roli yoritiladi. Qiyosiy tahlil natijasida ikki tildagi bog‘lovchilarning umumiy va farqli jihatlari aniqlanib, ularning til tizimidagi o‘rni ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: bog‘lovchilar, qiyosiy tahlil, sintaksis, semantika, ingliz tili, o‘zbek tili, matn bog‘liqligi.

Аннотация В статье проводится сопоставительный анализ грамматических, семантических и функциональных особенностей союзов в английском и узбекском языках. В ходе исследования рассматривается роль союзов в структуре предложения, их синтаксические функции и значение в обеспечении связности текста. В результате сравнительного анализа выявляются общие и отличительные особенности союзов двух языков и определяется их место в языковой системе.

Ключевые слова: союзы, сопоставительный анализ, синтаксис, семантика, английский язык, узбекский язык, связность текста.

Abstract The article presents a comparative analysis of the grammatical, semantic, and functional characteristics of conjunctions in the English and Uzbek languages. The study examines the role of conjunctions in sentence structure, their syntactic functions, and their contribution to text cohesion. The comparative analysis reveals both similarities and differences between conjunctions in the two languages and clarifies their place within the language system.

Key words: conjunctions, comparative analysis, syntax, semantics, English language, Uzbek language, text cohesion.

KIRISH

Til birliklari orasida bog‘lovchilar gapning grammatik va mazmuniy yaxlitligini ta‘minlovchi muhim vositalardan biridir. Ular fikrlar o‘rtasidagi mantiqiy munosabatni ifodalaydi, gaplarni bir-biriga bog‘laydi hamda matnning izchilligini ta‘minlaydi. Ingliz va o‘zbek tillari struktur jihatdan turli tipdagi tillarga mansub bo‘lsa-da, bog‘lovchilar har ikkala til tizimida muhim sintaktik funksiyani bajaradi.

Bugungi kunda tillarni qiyosiy o‘rganish jarayonida bog‘lovchilarning struktur va semantik xususiyatlarini tahlil qilish alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki ular tarjima jarayonida, til o‘qitishda hamda matn tahlilida muhim rol o‘ynaydi. Ushbu maqolaning maqsadi ingliz va o‘zbek tillaridagi bog‘lovchilarning o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlash hamda ularning funksional xususiyatlarini qiyosiy asosda o‘rganishdan iborat.

METODOLOGIYA

Tadqiqot jarayonida qiyosiy-lingvistik, deskriptiv hamda struktur-semantik tahlil metodlaridan kompleks tarzda foydalanildi. Qiyosiy-lingvistik yondashuv ingliz va o‘zbek tillaridagi bog‘lovchilarning o‘xshash va farqli jihatlarini aniqlashga, ularning grammatik tizimdagi o‘rni hamda funksional xususiyatlarini qiyoslashga xizmat qildi. Deskriptiv metod yordamida bog‘lovchilarning til tizimidagi tasnifi, grammatik vazifalari va qo‘llanish xususiyatlari mavjud ilmiy adabiyotlar hamda amaliy til materiallari asosida tavsiflandi.

Struktur-semantik tahlil orqali bog‘lovchilarning sintaktik birliklar o‘rtasidagi munosabatni ifodalashdagi roli, ularning semantik yuklamasi hamda matn ichida mazmuniy bog‘liqlikni ta‘minlashdagi funksiyalari o‘rganildi. Tadqiqot davomida bog‘lovchilarning gap ichidagi sintaktik vazifasi, fikrlar orasidagi mantiqiy aloqani shakllantirish mexanizmlari hamda turli uslubiy matnlarda qo‘llanish holatlari alohida ko‘rib chiqildi.

Shuningdek, tahlil jarayonida ingliz va o‘zbek tillaridan tanlab olingan matn namunalari asosida bog‘lovchilarning kommunikativ va pragmatik imkoniyatlari ham kuzatildi, bu esa ularning matn hosil qilish jarayonidagi o‘rnini yanada aniqroq belgilashga imkon berdi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, ingliz tilida bog‘lovchilar asosan uch guruhga bo‘linadi: coordinating (teng bog‘lovchilar), subordinating (ergashtiruvchi bog‘lovchilar) va correlative conjunctions (juft bog‘lovchilar). Masalan, *and*, *but*, *or* teng bog‘lovchilar bo‘lsa, *because*, *although*, *if* ergashtiruvchi bog‘lovchilar hisoblanadi.

O‘zbek tilida esa bog‘lovchilar asosan teng bog‘lovchilar va ergashtiruvchi bog‘lovchilar shaklida tasniflanadi. Masalan, *va*, *ammo*, *yoki* teng bog‘lovchilar, *chunki*, *agar*, *garchi* esa ergashtiruvchi bog‘lovchilar sifatida qo‘llaniladi.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, har ikkala tilda bog‘lovchilar gap tarkibidagi sintaktik birliklarni bog‘lash vazifasini bajaradi. Biroq ingliz tilida bog‘lovchilarning formal qo‘llanishi qat‘iyroq bo‘lib, gapdagi so‘z tartibi bilan chambarchas bog‘liq. O‘zbek tilida esa bog‘lovchilar nisbatan erkinroq qo‘llanilib, gap mazmuni ko‘proq morfologik vositalar orqali ifodalanadi.

MUHOKAMA

Bog‘lovchilar ingliz va o‘zbek tillarida nafaqat grammatik birlik sifatida, balki semantik hamda kommunikativ funksiyalarni amalga oshiruvchi muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Ular gaplar va sintaktik birliklar o‘rtasidagi mantiqiy aloqani ifodalab, sabab–natija, qarama-qarshilik, shart, tanlov, ketma-ketlik, qo‘shimcha axborot kabi munosabatlarni yuzaga chiqaradi. Shu jihatdan bog‘lovchilar tilning semantik tizimini tashkil etuvchi, fikrning mantiqiy rivojini ta‘minlovchi vosita sifatida qaraladi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, ingliz tilida bog‘lovchilar gapning sintaktik tuzilishini qat‘iy tashkil etishda muhim rol o‘ynaydi. Ingliz tilida so‘z tartibi grammatik jihatdan qat‘iy bo‘lgani sababli bog‘lovchilar gap qismlarining o‘zaro bog‘lanishida asosiy marker vazifasini bajaradi. Masalan, *because, although, however* kabi birliklar nafaqat grammatik bog‘lanishni, balki mantiqiy hamda pragmatik munosabatni ham aniq belgilaydi. Shuning uchun ingliz tilida bog‘lovchilar matnning strukturaviy izchilligini saqlashda asosiy vositalardan biri hisoblanadi.

O‘zbek tilida esa bog‘lovchilarning roli ko‘proq semantik va stilistik xarakterga ega bo‘lib, ular morfologik vositalar bilan birgalikda qo‘llanadi. Agglyutinativ tuzilishga ega bo‘lgan o‘zbek tilida bog‘lanish ko‘pincha qo‘shimchalar va intonatsiya orqali ham ifodalanishi mumkin. Shu sababli bog‘lovchilar ba‘zan gaplar orasidagi ma‘no munosabatini kuchaytiruvchi, uslubiy rang beruvchi vosita sifatida ishlatiladi. Masalan, *ammo, biroq, chunki, garchi* kabi bog‘lovchilar matnning emotsional va stilistik ohangini ham shakllantiradi.

Bundan tashqari, har ikkala tilda bog‘lovchilarning matn kohezivligini ta‘minlashdagi ahamiyati yuqori ekanligi kuzatildi. Ular alohida gaplarni yagona mazmuniy tizimga birlashtirib, matnning izchil va mantiqiy rivojlanishini ta‘minlaydi. Bog‘lovchilar yordamida muallif fikrlar orasidagi aloqani aniq belgilaydi, o‘quvchining matnni tushunishini yengillashtiradi va kommunikativ maqsadni samarali amalga oshiradi.

Qiyosiy yondashuv shuni ko‘rsatdiki, bog‘lovchilarning umumiy lingvistik tabiati universal xarakterga ega bo‘lsa-da, ularning qo‘llanish usuli va funksional yuklamasi tilning tipologik xususiyatlariga bog‘liq holda farqlanadi. Ingliz tilida sintaktik qat‘iylilik ustun bo‘lsa, o‘zbek tilida semantik moslashuvchanlik va stilistik imkoniyatlar kengroq namoyon bo‘ladi. Shu jihatdan bog‘lovchilar har bir tilning grammatik qurilishi va kommunikativ strategiyasini aks ettiruvchi muhim birlik sifatida baholanadi.

XULOSA

Ingliz va o‘zbek tillaridagi bog‘lovchilarning qiyosiy tahlili natijasida ularning grammatik va semantik jihatdan umumiy funksiyalarga ega ekani aniqlandi. Har ikkala til tizimida bog‘lovchilar sintaktik birliklarni o‘zaro bog‘lash, fikrlar o‘rtasidagi mantiqiy munosabatlarni ifodalash hamda matnning yaxlitligini ta‘minlash kabi muhim vazifalarni bajaradi. Ular sabab–natija, qarama-qarshilik, shart, qo‘shimcha ma‘lumot va ketma-ketlik kabi semantik munosabatlarni ifodalash orqali kommunikativ jarayonning samaradorligini oshiradi.

Shu bilan birga, tahlil jarayonida bog‘lovchilarning struktur jihatdan tashkil topishi va qo‘llanish xususiyatlarida muayyan farqlar mavjudligi kuzatildi. Ingliz tilida bog‘lovchilar sintaktik qat‘iylilik va so‘z tartibining barqarorligi bilan xarakterlansa, o‘zbek tilida ular semantik

moslashuvchanlik hamda morfologik vositalar bilan uyg‘un holda qo‘llanishi bilan ajralib turadi. Bu holat har ikki tilning tipologik xususiyatlari va grammatik qurilishi bilan bevosita bog‘liq ekanligi aniqlandi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bog‘lovchilar nafaqat grammatik birlik, balki matnning semantik va pragmatik yaxlitligini ta‘minlovchi vosita sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ularning matn hosil qilishdagi roli tilning kommunikativ imkoniyatlarini kengaytiradi va fikrlarning izchil bayon etilishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, olib borilgan qiyosiy tahlil natijalari qiyosiy tilshunoslik nazariyasini boyitish, tarjima amaliyotida grammatik moslikni ta‘minlash hamda ingliz va o‘zbek tillarini o‘qitish metodikasini takomillashtirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega ekanligi bilan asoslanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
2. Daniyeva M.Dj. Amaliy tilshunoslik. - Qarshi: Art-matbaa-design, 2025.
3. Daniyeva M.Dj. Ingliz tili nazariy aspektlari. - Qarshi: Art-matbaa-design, 2025.
4. Nurmonov A., Mahmudov N. O‘zbek tili grammatikasi. – Toshkent: Fan, 2010.
5. Quirk R., Greenbaum S. A Comprehensive Grammar of the English Language. – London: Longman, 1985.
6. Sayfullayeva R. Hozirgi o‘zbek adabiy tili sintaksisi. – Toshkent: Universitet, 2012.
7. Swan M. Practical English Usage. – Oxford: Oxford University Press, 2005.